

سے آباد

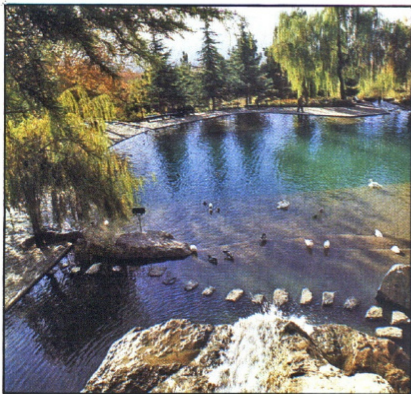
سال پنجم (۵) شماره هفتم
تابستان ۱۳۷۴
فصلنامه مطالعات و تحقیقات
شهرسازی و معماری
۱۶ صفحه - ۴۰۰ تومان

- بگانیگی معماری بناها و فضاهاى شهری
- معرفی طرحهای مسابقه کتابخانه ملی
- مروری بر مسابقه ۱۳۵۶ کتابخانه ملی
- کتابخانه‌های بزرگ جهان
- نقد طرحهای کتابخانه ملی
- زبان معماری در بازسازی یک بنای قدیمی
- بزرگراه شمال - جنوب
- روش محاسبه سرائه فضای سبز شهری

ویژه مسابقه
کتابخانه ملی

■ شاید مهمترین مشخصه طراحی
پارک جمشیدیه رعایت اصول
باغسازی و روح باغ ایرانی و بیان
آن به شکلی کمابیش مدرن باشد.

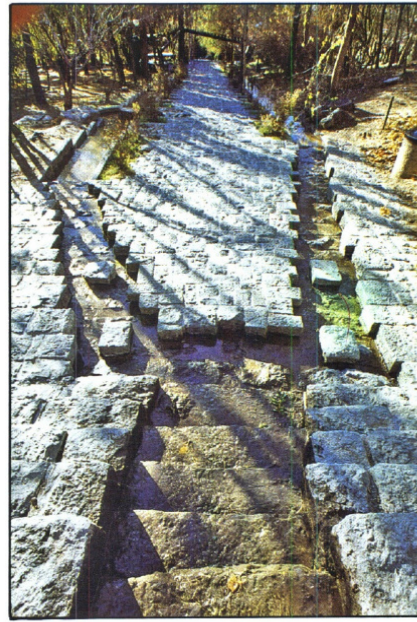

پارک جمشیدیه

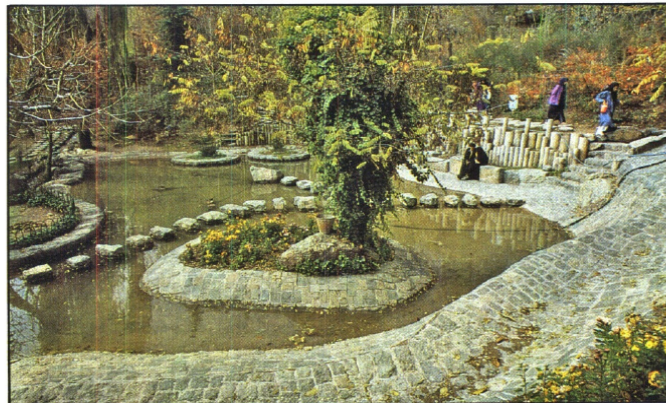
● پارک جمشیدیه، که در منتهی الیه حدشمالی تهران، در دامنه ارتفاعات البرز قرار گرفته با، به عبارت بهتر، در کنج غربی مسیل جمشیدیه در دامان کوه پنهان است، بر ویرانه های یک باغ قدیمی ایرانی ساخته شده است؛ با حفظ ساختار باغ قدیمی، در انطباق با توپوگرافی زمین و چهره سنگی طبیعت پیرامون و سرانجام باتوجه به حفظ روح و مشخصه های باغ ایرانی، در عین کوشش برای سازگاری با استفاده امروزی از آن به عنوان پارک. نحوه طراحی و اجرای پارک نیز کمابیش به همان شیوه سنتی معماران قدیمی ایرانی صورت گرفته است. بنا به گفته مهندس حضرت، تبدیل یک باغ خصوصی - که چون غالب باغهای ایرانی محل اقامت اعیان بود - به یک باغ عمومی کار دشواری بوده و به همین دلیل، پس از پیاده کردن ایده کلی بر روی زمین، روش طراحی در حین اجرا انتخاب شده است. طراحان با جستجو در باغ، فضاهای مناسب برای کاربریهای گوناگون را یافته اند و طرحهای پیشنهادی پس از هماهنگی نهایی، به شکل کروکیهای دستی ترسیم شده و به اجرا درآمده اند. در واقع جزئیات فی البداهه طراحی شده و قطعه قطعه به پلان کلی افزوده شده اند.

طرح پارک جمشیدیه نامزد شرکت در جایزه آقاخان در سال ۱۹۹۵ شده است. آبا دی براساس توضیحات مهندس غلامرضا پاسبان حضرت، که در پروژه طراحی و اجرای توأمان پارک که در مدت دو سال (از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۵۷) به انجام رسید مشارکت داشته، مقاله ای را به معرفی مشخصه های این پارک اختصاص داده است. هم اینک نیز طرح توسعه پارک تحت عنوان باغ سنگی (گسترش باغ جمشیدیه) در قالب پروژه گسترده تر «طراحی محیطی دره های کلک چال» به مدیریت مهندس پاسبان حضرت، و از سوی شهرداری تهران در دست اجراست که در پایان مقاله به آن نیز اشاره شده است.

■ رعایت نظم هندسی باغهای ایرانی در مسیر خیابانها و
میان کرت و تقسیمات فضای سبز پارک در شیب
کوهستان، شکل متنوعی به فضاها بخشیده است.

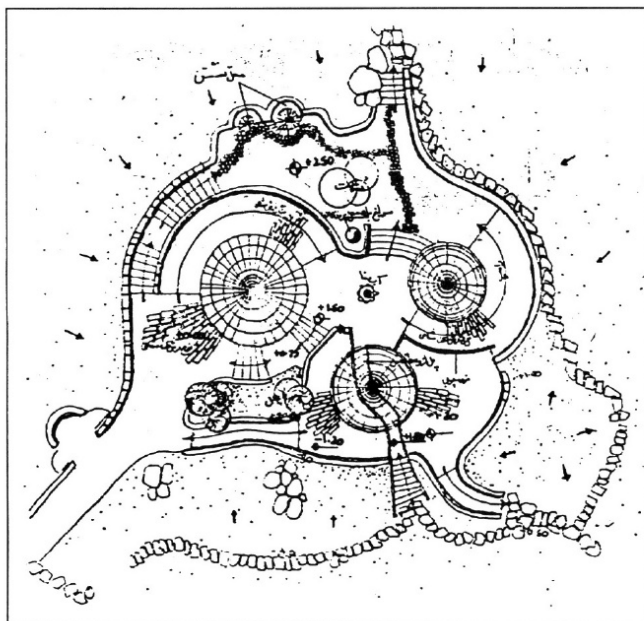
شاید مهمترین مشخصه طراحی پارک جمشیدیه رعایت اصول باغسازی و روح باغ ایرانی و بیان آنها به شکلی کمابیش مدرن باشد. از همان آغاز ورود به پارک جلوه های این مشخصه پدیدار می شود: نقوش نصب شده بر دروازه های کوتاه فلزی سیاه، از سویی به خط خوشنویسی فارسی شباهت دارد و از سوی دیگر به نقوش مدرن هنر گرافیک امروزی، که شاید با هم چندان بی ارتباط هم نباشند. طراحی فضاهای عمومی و ساختمانها و نمادها، نحوه حرکت آب و نظم کاشت و نحوه انتخاب مصالح نیز باتوجه به این ایده اصلی صورت گرفته است که در بخشهای بعدی مقاله جداگانه به هر یک از آنها پرداخته می شود.

طراحی فضاهای عمومی و بناها

در پارک جمشیدیه که با حفظ ساختار باغ قدیمی ساخته شده، رعایت نظم هندسی باغهای ایرانی در مسیر خیابانها و میان کرت و تقسیمات فضای سبز پارک در شیب کوهستان، شکل متنوعی به فضاها بخشیده و تبدیل مسیرهای مستقیم به مسیرهای آزاد و فضاهای هندسی به فضاهای طبیعی، تنوع و گونه گونی خاصی پدید آورده است. محور اصلی شمالی- جنوبی، دالان سیزی که از در جنوبی پارک آغاز می شود، منظر اصلی و محور باغ قدیمی بوده است که هم اینک گذرگاه اصلی پارک است. جویبارهای کنار درختان و باغچه های کنار جویبارها، همان جویبارها و باغچه های میان کرت باغ قدیمی اند که بازسازی شده اند. محور دیگری که طراحی بیشتری در آن صورت گرفته و ترکیبی از پله و شیب راه و آبنماست،

■ به دلیل شیب

زیاد زمین،

محورهای فرعی

حالتی متمایز ولی

هماهنگ با

محورهای اصلی

دارند و برای

استراحت، تماشای

باغ یا حرکت آب،

فضاهای گوناگونی

روی این محورها

در نظر گرفته شده

است.

نور غیرمستقیم در محیط نصب شده بود. در پشت صحنه چشم انداز وسیع تهران در واقع پرده زمینه را تشکیل می دهد. در حال حاضر گاه به گاه از این محل برای اجرای برنامه استفاده می شود، ولی اخیراً در اطراف صحنه درختانی بلند کاشته شده است که در برخی جهات منظر شهر را کور می کند.

سه ساختمان دیگر نیز در پارک ساخته شده است. ساختمانی که در حال حاضر نگارستان پارک جمشیدیه است، در اصل به عنوان پاتوق کوهنوردان و از سنگ ساخته شده بود و در گذشته در آن یک بخاری هیزمی نیز وجود داشت. دیوار غربی آن شیشه ای و مشرف بر کوچه مسیر کلک چال طراحی شده بود، با این فرض که کوهنوردان برای ملاقات با دوستان خود در آنجا، در کنار آتش گردهم می آیند و گاه نیز نگاهی به کوچه مجاور می اندازند. روی سقف این ساختمان نیز شطرنجی سنگی روی زمین ساخته شده بود که ورزشکاران در شرایط مناسب هوایی، در مدت انتظار با آن سرگرم می شدند. هم اینک دیواره حدفاصل بنا و کوچه بلندتر شده، کاربری تغییر یافته و شطرنج روی سقف نیز زیر پوشش آسفالت قرار گرفته است. ساختمان اداری که در شمال این بنا قرار دارد به شکل خانه های کوهستانی شمال کشور طراحی شده که بعدها گسترش یافته است. و سومین ساختمان، گلخانه بزرگ شیشه ای در مجاورت کوه است که برای پرورش و نمایش گیاهان کوهستانی ساخته شده است.

حرکت آب

حرکت آب در پارک جمشیدیه مهمترین عنصری است که

تقریباً به موازات این محور ساخته شده است. سه محور شرقی - غربی استخوانبندی گذرگاههای باغ را تکمیل می کنند. به دلیل شیب زیاد زمین، محورهای فرعی حالتی متمایز ولی هماهنگ با محورهای اصلی دارند و برای استراحت، تماشای باغ یا حرکت آب، فضاهای گوناگونی روی این محورها در نظر گرفته شده است. محلهای استراحت برخی به صورت نیمکت، و برخی به شکل تختهای قدیمی است و گاه با استفاده از تخته سنگهای بزرگ نیز جایگاهی برای استراحت ساخته شده است.

فضاهایی نیز برای انراق جمعی، به شکل نیمه مسقف یا آلاچین و سایبانهایی در ترکیب با درختان کهنسال که گاه آب از کنار یا از زیر آنها می گذرد در نظر گرفته شده اند.

فضاهای دیگر برای کارکردهای مناسب یک پارک عمومی در باغ پراکنده است و به دلیل سطوح متفاوت زمین و شیب زیاد، در نگاه نخست به چشم نمی آیند. در فاصله میان دو گذرگاه یا محورهای اصلی پارک فضاهای مناسب بازی کودکان در سطوح متفاوت ساخته شده است: یک آمفی تئاتر کوچک در میان برکه ای کوچک که بر کف سنگی آن شطرنجی ساخته شده است و برکه دیگری با سنگی در میان، که آب از آن می جوشد؛ عمق کم برکه امکان بازی کردن در آب را به کودکان می دهد. بازیهای ماجراجویانه در غاری سنگی انجام می شود که جای دستهایی بر روی سنگهای آن برای تمرین سنگ نوردی کودکان ساخته شده است. کمی بالاتر از برکه بزرگتر، در فضایی کمی محصور و دنج و مانوس، با نقشهایی بر دیوار سنگی، چندقفص بزرگ پرندگان قرار گرفته است.

رستوران با بالکن وسیعی مشرف بر چشم انداز گسترده تهران، در بالاترین محور شرقی - غربی، بر ستونهای مورب آهنی ساخته شده و شکل و شمایل خانه های روستایی شمال ایران را دارد که بیانی مدرن یافته است. پل معلق که به رستوران منتهی می شود، بر فراز دو ردیف پلکان سنگی ساخته شده که این محور را به سطحی بالاتر مرتبط می کند.

در این سطح بالاتر آبنگیزی محصور در درختان بلند و بیدهای مجنون ناظر بی خبر را غافلگیر می کند. این آبنگیر منبع ذخیره آب در باغ قدیمی بوده که اساس آن حفظ شده، ولی برای جلوه بصری بهتر و ایمنی کودکان لبه ای کم عمق برای آن ساخته شده است. آب از سطحی بالاتر، به صورت آبشاری به این آبنگیر می ریزد. برای احداث دیواره سنگی آبشار، سنگهایی به صورت پلکانی تعبیه شده که پس از پایان کار برای بازی کودکان باقی مانده است.

آمفی تئاتر پارک با ظرفیت ۳۰۰ نفر در دامنه کوه و بخش شرقی آبنگیر و مشرف به منظر گسترده شهر تهران قرار دارد. نیمکتهای از سیمان سفید ساخته شده و هرکجا سنگ بزرگی وجود داشته دست نخورده مانده است. در گذشته در زیر این نیمکتهای پروژکتورهایی برای انتشار

پدیدار می‌سازد.

نظم کاشت

در طراحی نظم کاشت توجه اصلی بر آن بوده است که در هرکجا از باغ قدیمی درختی یا نهالی یا گیاهان کوهستانی باقی بوده حفظ شود. فضاهای گوناگون باتوجه به ترکیب گیاهان موجود، جریان حرکت آب، و سنگها طراحی شده‌اند. در چند مورد، درختان تنومند ستون آلایق قرار گرفته‌اند یا در طراحی برکه‌ها و آبگیرها، برخی از درختان در میان جزیره‌های کوچک حفظ شده‌اند. اساس طراحی فضای سبز پارک آمیزش گیاهان بومی کوهستان با مجموعه متنوعی از گیاهان شهری بوده است و در کرتهای میان محور اصلی هنوز درختان میوه باغ قدیمی دیده می‌شود.

مصالح

بنا به گفته مهندس حضرت، انتخاب مصالح مناسب و هماهنگ با محیط مهمترین مشغله فکری طراحان پارک بوده و سرانجام مصالح اصلی از محیط پیرامون پارک، از معدنی قدیمی در پشت کوه جمشیدیه و سنگهای سرگردان کوهستان انتخاب شده‌اند. تمامی سنگهایی که بر اثر انفجار به دست آمده - چه آنهایی که بیش از ۱۶ متر مکعب حجم داشتند و چه تکه سنگهای خردی به طول ۲ سانتی متر - به مصرف رسیده‌اند؛ بعضی در ساخت مجسمه‌ها، بعضی دیگر در دیواره‌ها یا کفسازی و خلق فضاهای متنوع و ساخت آبشارها، از ورودی پارک در جنوب هرچقدر به داخل پیش می‌روید، فرم سنگها، کف سازه‌ها و احجام درشت‌دانه تر شده و سرانجام به تخته سنگهای کوهستانی شباهت بیشتری می‌یابند و با طبیعت کوه هماهنگ می‌شوند. بجز چند استثناء همه ساختمانها و محوطه‌ها از سنگهای کوهستانی ساخته شده‌اند، اما به دلیل تعجیل در تکمیل پروژه برای افتتاح، برای کف سازی برخی از گذرگاههای فرعی از قطعات بتنی استفاده شده است. مجسمه‌ها و عناصر تزئینی پارک نیز، که ملهم از نمادها و اسطوره‌های ایرانی طراحی شده‌اند، تماماً از سنگ یا در سنگ ساخته شده‌اند.

طرح گسترش باغ جمشیدیه

طرح گسترش باغ جمشیدیه، که هم اکنون مرحله نخست آن در دست اجراست، در قالب پروژه‌ای بزرگ با عنوان «طراحی محیطی دره‌های کلک چال» از سوی شهرداری تهران انجام می‌شود. این طرح که توسط مهندسین مشاور بافت شهر تهیه شده است، دره‌های گلابدره، تنگ حصارک، جمشیدیه و دارآباد را در بر می‌گیرد. هدف اصلی طرح، حفظ دره‌ها و ارتفاعات شمال تهران از هجوم کاربریهای مسکونی و گسترش بی‌رویه شهر در این نواحی است و برای هریک از دره‌ها به تناسب عملکرد، ساخت

■ طراحی فضاهای

عمومی و

ساختمانها و

نمادها، نحوه

حرکت آب و نظم

کاشت و نحوه

انتخاب مصالح

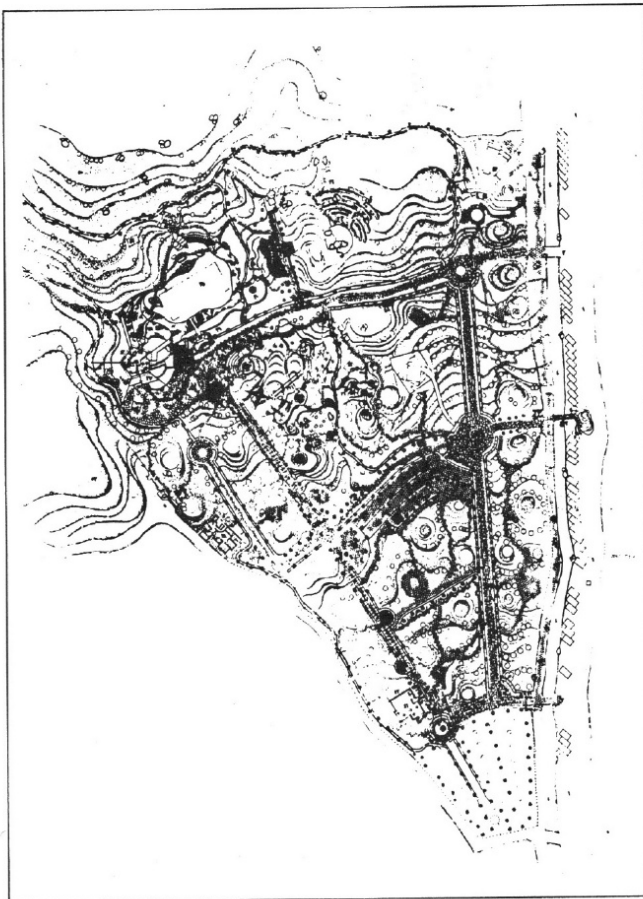
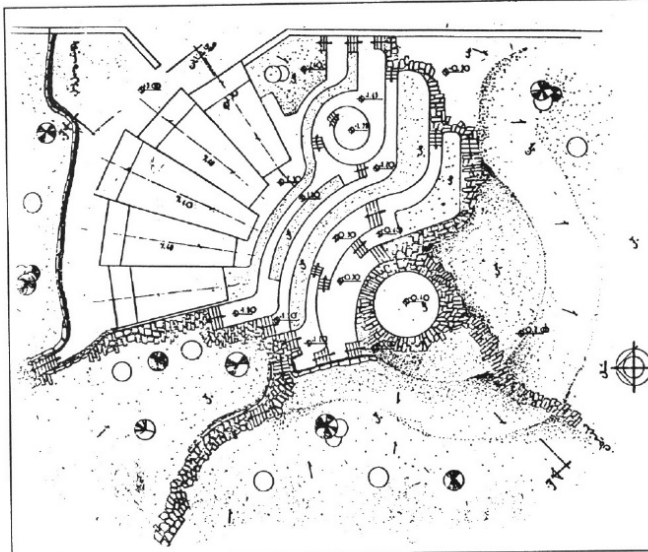
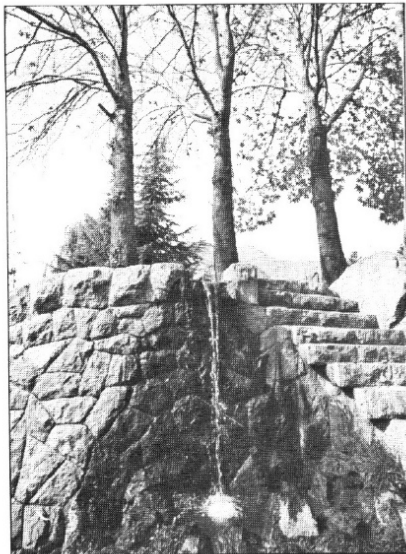
نیز باتوجه به

ایده اصلی صورت

گرفته است.

با الهام از اصول باغسازی ایرانی طراحی شده است. آب از چشمه‌های دره مجاور، ارتفاعات بالادست و چاه تأمین می‌شود و با نیروی ثقل در سطح باغ به شکلهای متنوع بسیار جریان می‌یابد و در جویها، نهرها و کرتها، با چرخش و پیچش بسیار به پیش می‌رود. پنهان و باز پدیدار می‌شود، شکل چشمه و آبشار به خود می‌گیرد، در سراسر باغ می‌گردد و سرانجام به برکه‌ای می‌ریزد که در آغاز ورود به پارک دیده می‌شود. در آنجا از درون سنگی بالا می‌رود و آرام فرو می‌ریزد.

در فصول کم آبی به کمک پمپی که در زیر برکه کار گذاشته شده، آب به بالا بازگردانده و از آنجا بار دیگر در سطح باغ جاری می‌شود. برای تقسیم آب در مسیرهای گوناگون دقت زیادی شده است تا با وجود حجم کم، آب از همه جویبارها و نهرها بگذرد و از فواره‌ها و آبشارها فروریزد. همچنین برای زیاد جلوه دادن مقدار آب از شگردهای طراحی معمول در باغهای ایرانی استفاده شده است که با کفسازی خاص و ایجاد اختلاف سطح، آب را موج و کف آلود می‌کردند. با استفاده از شیب زمین و موافقتی نامحسوس در مسیر آب نیز فضاهایی پرتنوع ایجاد شده که گذشته از زیبایی بصری، موسیقی طبیعی و آرامش بخشی را مترنم می‌سازد. با سنگریزه‌های شکسته در کف جویها، صدایی زیر؛ با تعبیه سنگهای حفره دار، صداهای متناوب بم؛ با آبشارهای بزرگ سنگی، صدای ریزش آب در کوهستان؛ و با فواره‌های کوچک، صدای مداوم و ملایمی در فضای باغ طنین می‌اندازد. بازی با آب بیش از همه در محور دوم صورت گرفته است. در تقاطعی از این مسیر آب از پلکانهای سنگی عبور می‌کند که با شیبهای متفاوت یک بار به وسط گذرگاه، بعد به دو طرف، و باز به وسط جاری می‌شود و به این ترتیب رقص منظم آب را

طبیعی و امکانات و محدودیتها طرح ویژه ای پیشنهاد شده است. با اجرای این طرحها و گسترش فضای سبز در درون و در شیبهای مجاور دره، فضاهایی همگانی برای گذران اوقات فراغت، پدید می آید و، از همه مهمتر، توسعه انجام گسیخته و مخرب کالبد شهر به درون طبیعت کوهستان سد می شود. فاز اول از طراحی محیطی دره های کلک چال، گسترش پارک جمشیدیه در ارتفاعات شمالی آن به مساحت ۳۰ هکتار است که اولین پارک کوهستانی ایران خواهد بود و منطقه جمشیدیه را به صورت یک مجتمع فرهنگی - ورزشی - توریستی شکل خواهد داد. احداث امکانات فرهنگی و ورزشی و تفریحی برای جوانان ایده اصلی این طرح است که به شکل پارکی سنگی تا فراز تپه های شمالی باغ گسترش می یابد. ساخت خانه های فرهنگ نقاط مختلف ایران نظیر شمال غرب، غرب، زاگرس و غیره و همچنین مرکزی بر فراز کوه به عنوان میعادگاه فرهنگها و تختهگاهی مشرف به تهران، چند تراسه پذیرایی در هوای آزاد، و مجموعه ای از مجسمه های سنگی در این طرح پیشینی شده است.

همکاران طرح و اجرا

گروه طراحی: مهندس غلامرضا پاسبان حضرت - مهندس روح الله نیک خصال - مهندس محمد برقمی؛ فضای سبز: مرحوم مهندس رحمانی؛ سرپرست کارگاه: مهندس فرهنگ جهان پور؛ معمار کارگاه: مرتضی آشتی جو؛ مجسمه ساز: ناصر هوشمند وزیری؛ آبیاری: شرکت بارش آب؛ تأسیسات برق: مهندس مظفر اخروی؛ تأسیسات مکانیکی: مهندس منوچهر آهی؛ چاه عمیق: مؤسسه اسفندیار یگانگی. ■